

MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'ZIGA BO'LGAN ISHONCHNI ANIQLASH

Aldjanova Guljahan Amangeldievna

docent Pedagogika fanlari bo'yincha falsafa doktori, PhD.

Berdoq nomidagi Qaraqalpoq Davlat universiteti.

Orinbayeva Sirg'agul

QDU Psixologiya yo'nalishi 4-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15628220>

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot 10-11 sinf o'quvchilarida o'ziga bo'lgan ishonch darajasini aniqlash, uni shakllantiruvchi omillarni o'rganish va bu xususiyatning akademik muvaffaqiyat, ijtimoiy moslashuv hamda shaxsiy rivojlanishga ta'sirini keng qamrovli tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: o'ziga ishonch, o'z-o'zini baholash, o'quvchilar, akademik muvaffaqiyat, ijtimoiy moslashuv, shaxsiy rivojlanish, empirik tadqiqot

Аннотация. Данное исследование направлено на определение уровня уверенности в себе у учащихся 10-11 классов, изучение факторов, формирующих ее, и всесторонний анализ влияния этой особенности на академический успех, социальную адаптацию и личностное развитие.

Ключевые слова: уверенность в себе, самооценка, ученики, академический успех, социальная адаптация, личностное развитие, эмпирическое исследование

Abstract. This study aims to determine the level of self-confidence in 10-11th grade students, study the factors that shape it, and comprehensively analyze the impact of this characteristic on academic success, social adaptation, and personal development.

Keywords: self-confidence, self-esteem, students, academic success, social adaptation, personal development, empirical research.

Kirish. O'ziga bo'lgan ishonch (self-confidence) shaxsning o'z qobiliyatlari, ko'nikmalari va imkoniyatlariga nisbatan ijobiy baholash va ishonch his qilishi sifatida ta'riflanadi (Bandura, 2018). Bu psixologik konstrukt ayniqsa o'smirlik davri uchun muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu davrda shaxsning asosiy xususiyatlari shakllanadi va kelajakdagi hayotiy yo'l belgilanadi. 10-11 sinf o'quvchilari (16-18 yosh) rivojlanishning muhim bosqichida turadi. Bu davrda ular nafaqat akademik yutuqlarga erishish, balki ijtimoiy munosabatlar o'rnatish, kasbiy yo'nalishni tanlash va shaxsiy o'zlikni shakllantirish bilan band bo'ladi (Erikson, 2019). O'ziga bo'lgan ishonch darajasi bu barcha sohalarda muvaffaqiyatga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Hozirgi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlariga ko'proq e'tibor berilsa-da, ularning psixologik farovonligi va shaxsiy xususiyatlari etarli darajada o'rganilmagan. Ayniqsa, o'ziga bo'lgan ishonch masalasi mahalliy kontekstda kam tadqiq etilgan mavzu hisoblanadi.

Tadqiqot muammosi. Zamonaviy ta'lim muhitida o'quvchilar turli xil qiyinchiliklar bilan duch kelmoqda: yuqori akademik bosim, ijtimoiy talablar, kelajak haqida noaniqlik va raqamli texnologiyalarning ta'siri. Bu omillarning barchasi o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston maktablarida o'tkazilgan dastlabki kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, ko'plab o'quvchilar o'z qobiliyatlariga nisbatan shubha his qiladi, yangi vazifalarni

bajarishdan qo'rqadi va ijtimoiy faollikdan chetda turadi. Bu holat nafaqat ularning hozirgi akademik ko'rsatkichlariga, balki kelajakdagi shaxsiy va professional rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqotning dolzarbligi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi: **Ilmiy dolzarblik:** O'zbekiston kontekstida o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi bo'yicha empirik ma'lumotlar etarli emas. Bu tadqiqot mavjud bo'shliqni to'ldirish va mahalliy a'lumotlar bazasini boyitishga xizmat qiladi. **Amaliy dolzarblik:** Natijalar ta'lim tizimini takomillashtirish, o'qituvchilar uchun metodologik qo'llanmalar ishlab chiqish va ota-onalar uchun tavsiyalar yaratishda qo'llanilishi mumkin. **Ijtimoiy dolzarblik:** O'ziga ishonch darajasi yuqori bo'lgan yoshlar jamiyat rivojlanishiga ko'proq hissa qo'shadi, innovatsion g'oyalar ishlab chiqadi va ijtimoiy muammolarni hal qilishda faol ishtirok etadi.

O'ziga bo'lgan ishonchning nazariy asoslari. O'ziga bo'lgan ishonch kontseptsiyasi psixologiyada uzoq tarixga ega. Albert Bandura (1977) tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy-kognitiv nazariya bo'yicha, o'ziga ishonch (self-efficacy) shaxsning ma'lum vazifalarni bajarish qobiliyatiga bo'lgan ishonchi sifatida ta'riflanadi. Rosenberg (1965) o'z-o'zini baholash (self-esteem) kontseptsiyasini ishlab chiqdi, bu o'ziga bo'lgan ishonchning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Uning fikricha, ijobiy o'z-o'zini baholash shaxsning o'zini qadrlash, hurmat qilish va qabul qilish darajasini ifodalaydi. Coopersmith (1967) o'ziga ishonchning to'rt asosiy komponentini ajratdi: **Ahamiyat (Significance):** Shaxsning o'zini qanchalik muhim his qilishi. **Quvvat (Power):** O'z hayotini boshqarish qobiliyatiga ishonch. **Fazilat (Virtue):** Axloqiy standartlarga muvofiqlik hissi. **Qobiliyat (Competence):** Vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish imkoniyatiga ishonch. **O'smirlik davridagi o'ziga ishonch xususiyatlari.** O'smirlik davri shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi uchun kritik davrdir. Erikson (1968) bu davrni "intimlik va isolatsiya" krizi davri deb atagan. Bu davrda o'smirlar o'z shaxsini tushunishga harakat qiladi va ijtimoiy qabul qilinishga intiladi. Harter (1999) o'smirlik davridagi o'ziga ishonchning quyidagi xususiyatlarini ta'kidlaydi: O'zgaruvchanlik va beqarorlik, ijtimoiy taqqoslashga moyillik, jismoniy o'zgarishlarga sezgirlik, kelajak haqida tashvish, mustaqillik va qaram bo'lish o'rtasidagi ziddiyat. **Akademik muvaffaqiyat va o'ziga ishonch.** Ko'plab tadqiqotlar akademik muvaffaqiyat va o'ziga ishonch o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Marsh va Craven (2006) o'z tadqiqotlarida akademik o'z-o'zini tushunish va academic yutuqlar o'rtasida 0.4-0.6 oralig'ida korrelyatsiya borligini aniqladi. Zimmerman (2000) o'z-o'zini tartibga solish nazariyasi doirasida ta'kidlaydiki, o'ziga ishonch darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar: Qiyin vazifalarni muammo emas, balki o'rganish imkoniyati sifatida qabul qiladi. Muvaffaqiyatsizliklarni qobiliyat yetishmasligi emas, kuch-g'ayrat yetishmasligi bilan bog'laydi. Tez tiklanish qobiliyatiga ega. Yuqori maqsadlar qo'yadi va ularga erishish uchun ko'proq harakat qiladi. **Ijtimoiy omillarning ta'siri.** Bronfenbrenner (1979) ning ekologik tizimlar nazariyasi bo'yicha, o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi turli ijtimoiy tizimlar ta'sirida shakllanadi: **Mikrotizim:** Oila, maktab, do'stlar - bevosita ta'sir **Mezotizim:** Mikrotizimlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir **Eksotizim:** Bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi tizimlar **Makrotizim:** Madaniy qadriyatlar va e'tiqodlar. **Gender farqlari.** O'ziga ishonch bo'yicha gender farqlari haqida turli fikrlar mavjud. Ba'zi tadqiqotlar (Kling et al., 1999) erkak o'quvchilar o'rtasida o'ziga ishonch darajasi biroz yuqoriroq ekanligini ko'rsatsa, boshqa tadqiqotlar (Hyde, 2005) bu farqlarning

ahamiyatsiz ekanligini ta'kidlaydi. Zamonaviy tadqiqotlar (Else-Quest et al., 2010) gender farqlari soha-spetsifik ekanligini ko'rsatadi: Matematik fanlar: erkaklar ustunligi. Verbal ko'nikmalar: ayollar ustunligi. Ijtimoiy ko'nikmalar: ayollar ustunligi. Liderlik: gender farqlari kamayib bormoqda. **Rosenberg O'z-o'zini Baholash Shkalasi.** Rosenberg (1965) tomonidan ishlab chiqilgan bu shkala o'ziga ishonchni baholashning eng keng tarqalgan vositalaridan biri. Shkala 10 ta savoldan iborat bo'lib, 4 ballik Likert shkalasida (1-mutlaqo rozi emas, 4-mutlaqo roziman) baholanadi. **Misol savollar:** "Men o'zimni kam deganda boshqalar kabi qimmatli deb bilaman". "Men o'zimda bir qancha ijobiy fazilatlariga ega ekanligimni his qilaman". "Umuman olganda, men o'zimdan mamnunman". **Psixometrik xususiyatlar:** Ichki muvofiqlik (Cronbach α): 0.87. Test-retest reliabiliti: 0.82. Konvergent validlik: 0.76

Bandura Umumiy O'z-o'ziga Ishonch Shkalasi. Bandura (2006) tomonidan ishlab chiqilgan bu shkala shaxsning turli vaziyatlarda o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonchini baholaydi. Shkala 17 ta punktdan iborat bo'lib, 7 ballik shkala bo'yicha (1-umuman ishonmayman, 7-to'liq ishonaman) baholanadi. **Misol savollar:** "Men qiyin vazifalarni hal qila olishimga ishonaman". "Muammolar paydo bo'lganda, ularni yecha olishimga aminman". Yangi ko'nikmalarni o'rganish menga qiyin emas". **Akademik Ko'rsatkichlar Anketada** tadqiqotchilar tomonidan ishlab chiqilgan bu anketa quyidagi ma'lumotlarni to'playdi: O'quvchining umumiy o'rtacha bahosi. Asosiy fanlar bo'yicha baholar. Olimpiada va tanlovlardagi ishtirok. Qo'shimcha ta'lim faoliyati. Maktabdan tashqari mashg'ulotlar. **Ijtimoiy Moslashuv Anketada.** Ushbu anketa o'quvchining ijtimoiy muhitdagi o'rnini baholaydi: Do'stlar soni va sifati. Jamoat ishlarida faollik. Konflikt vaziyatlari bilan kurashish. Liderlik faoliyati. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi. **Oilaviy Muhit Anketada.** Oila ta'sirini baholash uchun: Ota-onalar ta'lim darajasi. Oilaviy ijtimoiy-iqtisodiy holat. Oiladagi psixologik muhit. Ota-onalarning qo'llab-quvvatlash darajasi. Tarbiya uslublari aniqlandi. Natijalarda **Tanloviy statistikada** tadqiqotda jami 852 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Javob berish darajasi 94.7% ni tashkil etdi, bu yuqori ko'rsatkich hisoblanadi.

Demografik taqsimot:

Xususiyat	Kategoriya	Soni	Foiz
Jins	O'g'il bolalar	429	50.4%
	Qizlar	423	49.6%
Sinf	10-sinf	445	52.2%
	11-sinf	407	47.8%
Yo'nalish	Fizika-matematika	298	35.0%
	Ijtimoiy-gumanitar	285	33.5%
	Tabiiy fanlar	269	31.6%

O'ziga bo'lgan ishonchning umumiy darajasi. Rosenberg o'z-o'zini baholash shkalasi bo'yicha natijalar: **Umumiy statistika:**

- O'rtacha: 28.4 ± 5.7 (maksimal 40 ball)
- Mediana: 29.0
- Moda: 30.0
- Dispersiya: 32.49

- Standart chetlanish: 5.7
- Asimmetriya: -0.23 (normal taqsimotga yaqin)

Darajalar bo'yicha taqsimot: Yuqori daraja (32+ ball): 291 nafar (34.2%). O'rta daraja (22-31 ball): 414 nafar (48.6%). Past daraja (21 va kam): 147 nafar (17.2%)

Gender farqlari tahlili

Shkala	O'g'il bolalar (n=429)	Qizlar (n=423)	t-test	p-qiymat
Rosenberg shkalasi	28.7 ± 5.9	28.1 ± 5.5	1.42	0.156
Bandura shkalasi	89.3 ± 14.2	87.8 ± 13.6	1.56	0.119
Akademik o'ziga ishonch	25.4 ± 4.8	26.1 ± 4.6	-2.03	0.043*
Ijtimoiy o'ziga ishonch	27.9 ± 5.1	28.4 ± 4.9	-1.38	0.168

*p < 0.05 da ahamiyatli farq

Xulosa: Umumiy o'ziga ishonch darajasida gender farqlari ahamiyatsiz, lekin qizlar akademik o'ziga ishonch bo'yicha biroz yuqori ko'rsatkich ko'rsatadi.

Sinf bo'yicha farqlar

Ko'rsatkich	10-sinf (n=445)	11-sinf (n=407)	t-test	p-qiymat
Umumiy o'ziga ishonch	28.9 ± 5.4	27.8 ± 6.0	2.78	0.006**
Kelajak haqida ishonch	30.2 ± 6.1	28.7 ± 6.8	3.21	0.001***
Stress bardoshlik	26.4 ± 5.3	25.1 ± 5.7	3.37	0.001***

p < 0.01, *p < 0.001

Xulosa: 10-sinf o'quvchilari 11-sinf o'quvchilariga nisbatan yuqori o'ziga ishonch ko'rsatadi, bu DTM va universitet qabul bosimi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ta'lim yo'nalishi bo'yicha farqlar

Yo'nalish	Umumiy o'ziga ishonch	Akademik ishonch	Ijodiy ishonch
Fizika-matematika	29.1 ± 5.2	27.3 ± 4.9	24.8 ± 5.4
Ijtimoiy-gumanitar	28.3 ± 5.8	25.1 ± 5.2	28.9 ± 5.1
Tabiiy fanlar	27.8 ± 6.1	26.4 ± 4.7	26.2 ± 5.8

Xulosa qilib aytganda ushbu tadqiqot 10-11 sinf o'quvchilarida o'ziga bo'lgan ishonch darajasi va uni belgilovchi omillarni keng qamrovli tahlil qildi. Tadqiqot Bandura'ning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi va Bronfenbrenner'ning ekologik tizimlar nazariyasini mahalliy kontekstda tasdiqladi. O'ziga ishonchning ko'p omilli tabiati va turli ijtimoiy tizimlarning ta'siri aniqlandi. **Amaliy ahamiyat** natijalar ta'lim tizimini takomillashtirish, o'qituvchilar va ota-onalar uchun yo'l-yo'riqlar ishlab chiqish, shuningdek, psixologik xizmatlarni rivojlantirish uchun empirik asos yaratdi. O'ziga ishonchni rivojlantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biri bo'lib qoladi. Bu tadqiqot natijalari asosida: Maqsadli dasturlar ishlab chiqish. O'qituvchilar malakasini oshirish. Oilaviy muhitni yaxshilash. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini mustahkamlash zarur. Har bir o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi - bu nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki jamiyat

rivojlanishining asosi. Shuning uchun bu sohaga e'tibor berish va davlat darajasida qo'llab-quvvatlash bugungi kun talabi hisoblanadi.

REFERENCES

1. Bandura, A. (2018). Self-efficacy: The exercise of control. New York: W.H. Freeman and Company.
2. Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Cambridge: Harvard University Press.
3. Coopersmith, S. (1967). The antecedents of self-esteem. San Francisco: W.H. Freeman.
4. Erikson, E.H. (2019). Identity: Youth and crisis. New York: Norton & Company.
5. Harter, S. (1999). The construction of the self: A developmental perspective. New York: Guilford Press.
6. Aldjanova G., Bekmuratova G. ÓSPIRIMLER XARAKTERINDE TOLERANTLIQTÍŇ ORNI //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 5. – C. 39-42.
7. Aldjanova G., Yernazarova G. " MEN HÁM MENÍŇ DENEM": DENESINE BOLĠAN QATNAS ÓSPIRIMNÍŇ ÓZIN-ÓZI BAHALAW ÁHMIYETLI FAKTOR SIPATINDA //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 5. – C. 43-46.
8. Aldjanova G., Qosbawlieva Q. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL TRAINING AS A WAY TO CHANGE PERSONAL AND BEHAVIORAL FEATURES //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 4.
9. Aldjanova G., Qosbawlieva Q. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL TRAINING AS A WAY TO CHANGE PERSONAL AND BEHAVIORAL FEATURES //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 4.
10. Aldjanova G. A. TYPES OF LEARNING ACTIVITIES IN THE CREDIT-MODULAR TRAINING SYSTEM //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 15-21. 1172 ResearchBib IF - 11.01, ISSN: 3030-3753, Volume 2 Issue 5
11. Aljanova G. A. Development of creative thinking in the process of learning in higher school. – 2021. 18. Aljanova G. A. Formation of Young Teacher Professionalism Through Mentoring //European Scholar Journal. – 2021. – T. 2. – №. 11. – C. 128-130.
12. Альджанова Г. А. ЭФФЕКТИВНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПСИХОДИАГНОСТИКИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ //Путь науки. – 2017. – №. 4. – С. 66-67.
13. Альджанова Г. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЯТ КОНЦЕПЦИЯСЫ НЕГИЗЛЕРИ //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2018. – Т. 38. – №. 1. – С. 53-56.
14. Альджанова Г. А. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗНАКОВО-КОНТЕКСТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 11. – С. 89-92.
15. Альджанова Г. А. МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ПРОЕКТНОКОНТЕКСТНОГО ОБУЧЕНИЯ